

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ
ΛΟΓΟΣ
Κονδύλη 1 • Μαρούσι • Τ.Κ. 15122
Τ: 210 8062033, 210 8062017
E: front.logos@gmail.com
www.front-logos.gr

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2022
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1253a7-18

Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶν πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζῴου μᾶλλον, δῆλον. Οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ· λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζῴων· ἢ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζῴοις (μέχρι γὰρ τούτου ἢ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθε, τοῦ ἔχειν αἴσθησιν λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις), ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν· ἢ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν.

Επίκτητος, Διατριβαί, B10.1-4

Σκέψαι τίς εἶ. Τὸ πρῶτον ἄνθρωπος, τοῦτο δ' ἔστιν οὐδὲν ἔχων κυριώτερον προαιρέσεως, ἀλλὰ ταύτη τὰ ἄλλα ὑποτεταγμένα, αὐτὴν δ' ἀδούλευτον καὶ ἀνυπότακτον. Σκόπει οὖν, τίνων κεχώρισαι κατὰ λόγον. Κεχώρισαι θηρίων, κεχώρισαι προβάτων. Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ τοῦ κόσμου καὶ μέρος αὐτοῦ, οὐχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλὰ τῶν προηγουμένων· παρακολουθητικὸς γὰρ εἶ τῇ θεῖα διοικήσει καὶ τοῦ ἐξῆς ἐπιλογιστικός. Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου; Μηδὲν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον, περὶ μηδενοῦς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον, ἀλλ' ὥσπερ ἄν, εἰ ἢ χεῖρ ἢ ὁ πούς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτ' ἂν ἄλλως ὠρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον.

A1a. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση τα δύο αποσπάσματα του διδαγμένου κειμένου:

1. Η γνώση των ηθικών αξιών δημιουργεί την οικογένεια και την πόλη.
2. Αν το πόδι και το χέρι είχαν λογική, θα λειτουργούσαν αυτόνομα.
3. Χρέος του πολίτη είναι να επιδιώκει το ατομικό του συμφέρον.

(μονάδες 6)

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1β. Με βάση το πρώτο απόσπασμα του διδαγμένου κειμένου να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της **Στήλης Α** με αυτές της **Στήλης Β** που διαφοροποιούν τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα.

Στήλη Α	Στήλη Β
α. φωνή	1. άνθρωπος
β. λόγος	
γ. λυπηρόν	2. ζῷον
δ. δίκαιον	

(μονάδες 4)

Μονάδες 10

- α. 2
- β. 1
- γ. 2
- δ. 1

B1. «Διότι δὲ πολιτικὸν ... ἔχει τῶν ζῴων»: ποια άποψη διατυπώνει ο Αριστοτέλης για τον ρόλο της φύσης και του λόγου στον χαρακτηρισμό του ανθρώπου ως πολιτικού όντος;

Μονάδες 10

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη «οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ»: Η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς σκοπό· όλες οι φυσικές διεργασίες κάπου αποβλέπουν. Πρόκειται για φράση που επαναλαμβάνει ο Αριστοτέλης σε πολλές πραγματείες του. Υποστηρίζει ότι στη φύση τίποτε δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται: ...εἰ μὴτὲν μάτην ποιεῖ ἢ φύσις. Ἐνεκά του γὰρ πάντα ὑπάρχει τὰ φύσει, ἢ συμπτώματα ἔσται τῶν ἔνεκά του [: αν είναι αλήθεια ότι η φύση τίποτε δεν κάνει στην τύχη. Όλα, αλήθεια, τα φυσικά όντα υπάρχουν για κάποιο σκοπό, ή είναι τυχαία παραστρατήματα εκείνων που υπάρχουν για κάποιο σκοπό] (Περὶ ψυχῆς 434a31-32). Στην ανάπτυξη της η θεωρία αυτή ονομάστηκε αριστοτελική τελολογία. Προνομιακός χώρος της τελολογίας είναι η βιολογία. Σχεδόν όλα τα παραδείγματα που φέρνει ο φιλόσοφος αντλούνται από την έμβια φύση: γίνεται αναφορά στα σχήματα των δοντιών, που είναι όπως είναι για να εξυπηρετούν την πρόσληψη και επεξεργασία των τροφών, στις στοχευμένες ενέργειες μυρμηγκιών και μελισσών για την επιβίωση της κοινότητάς τους, στην ύπαρξη και λειτουργία των φύλλων χάριν των καρπών. Βασίζεται, λοιπόν, ο

Αριστοτέλης στη βιολογία και επεκτείνει το τελολογικό ερμηνευτικό μοντέλο του και σε άλλα πεδία των φυσικών επιστημών.

Συγκρίνει κατ' επέκταση τον άνθρωπο με τα άλλα ζώα και διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος είναι ζῷον (έννοια γένους) και έχει ως αποκλειστικά δικό του γνώρισμα (ἴδιον, ειδοποιός διαφορά) τον λόγο, δηλαδή τη λογική και γλώσσα. Συγκεκριμένα, η λέξη **λόγος** χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την φωνήν, και, συνεπώς, έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της ανθρώπινης λογικής).

Η φύση εφοδίασε τα ζώα με τον **λόγο**, με τη μορφή της φωνής, των άναρθρων κραυγών. Μ' αυτές τα ζώα μπορούν απλώς να αντιλαμβάνονται και να μεταδίδουν το ένα στο άλλο το συναίσθημα του ευχάριστου και του δυσάρεστου, γιατί μόνο αυτό τους είναι απαραίτητο για να επιβιώνουν και να εκπληρώνουν τον σκοπό της ύπαρξής τους. Από την άλλη, η φύση εφοδίασε τον άνθρωπο με τον λόγο, με τη μορφή τόσο του έναρθρου λόγου όσο και της λογικής, επειδή τον προόριζε να ζήσει μέσα σε πολιτική κοινωνία. Πρόκειται για μια σύνθετη και ανώτερη ικανότητα από αυτή των ζώων, που αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα. Τον βοηθά όχι μόνο να εκφράζει τα συναισθήματά του, αλλά και να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερές σύνθετες αφηρημένες έννοιες και αξίες, όπως είναι το καλό και το κακό, το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο και άλλες παρόμοιες, όπως είναι το όμορφο και το άσχημο, το όσιο και το ανόσιο. Αν προσέξουμε τα ζεύγη εννοιών που αναφέρει στην ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης, διαπιστώνουμε ότι είναι φανερή η κλιμάκωση από ένα κατώτερο, βιολογικό, επίπεδο προς ένα επίπεδο ανώτερο, ηθικό: ευχάριστο - δυσάρεστο, ωφέλιμο - βλαβερό, καλό - κακό, δίκαιο - άδικο.

Έτσι χάρι σ' αυτές ο άνθρωπος δεν καταφέρει μόνο να επιβιώσει, αλλά και να επιτύχει ανώτερους στόχους, όπως να συγκροτήσει κοινωνίες (οικογένεια και πόλη) και να δημιουργήσει πολιτισμό (να αναπτύξει τα γράμματα, τις τέχνες, να θεσπίσει νόμους κτλ). Επομένως, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο λόγος, τον οποίο ο άνθρωπος διαθέτει *ἐκ φύσεως*, αποτελεί απόδειξη ότι είναι «φύσει ζῷον πολιτικόν» περισσότερο από τα άλλα πολιτικά ζώα, όπως η μέλισσα, η σφήκα, το μυρμήγκι και ο γερανός, εφόσον αυτά αναλαμβάνουν και διεκπεραιώνουν όλα μαζί μια κοινή δραστηριότητα αλλά δε συγκροτούν πολιτική κοινωνία.

Σχηματικά ο **παραγωγικός συλλογισμός** του Αριστοτέλη μπορεί να αποδοθεί ως εξής:

1η προκειμένη: Η φύση δεν κάνει τίποτε δίχως λόγο και αιτία.

2η προκειμένη: Η φύση έδωσε στον άνθρωπο ως εργαλείο τον λόγο (εργαλείο ανώτερο από την απλή φωνή που έδωσε στα ζώα), για να μπορεί να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερό το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, βασικά στοιχεία για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας.

Συμπέρασμα: Συνεπώς, αφού η φύση έδωσε, όχι τυχαία, στον άνθρωπο τον λόγο,

δηλαδή το εργαλείο με το οποίο μπορεί να ζει σε πολιτικές κοινωνίες, συνάγεται ότι ο άνθρωπος είναι εκ φύσεως «ζῶον πολιτικόν».

B2. Πώς παρουσιάζει ο Επίκτητος τον άνθρωπο της εποχής του και τον ρόλο του στον κόσμο; (μονάδες 6) Να εντοπίσετε δύο γλωσσικές επιλογές με τις οποίες αυτός εκφράζεται. (μονάδες 4)

Μονάδες 10

Το τρίτο μετά την προαίρεσιν και τον λόγον χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου είναι η ιδιότητά του να είναι *πολίτης του κόσμου*. Ασφαλώς δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία, ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια θα ξαναχρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αι. σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Η αναφορά στον άνθρωπο ως πολίτη του κόσμου συνιστά μια αποδέσμευση από τα πλαίσια που όριζε η πόλη-κράτος. Αυτή η διεύρυνση των πλαισίων αναφοράς του ανθρώπου διαμορφώνει σταδιακά ένα ιδεώδες, το οποίο ονομάζεται κοσμοπολιτισμός.

Θα πρέπει όμως να προσέξουμε ότι ο Επίκτητος δεν θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό μέρος του κόσμου, αλλά ένα από τα ηγεμονικά μέρη του (ἐν τῶν προηγουμένων). Με αυτό εννοεί ότι η θέση του στον κόσμο είναι ιεραρχικά η ανώτατη. Είναι ηγέτης, αρχηγός και όχι υπηρέτης, κάποιος δηλαδή που υποτάσσεται στο θέλημα άλλων (τῶν ὑπηρετικῶν). Ο άνθρωπος βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση, επειδή διαθέτει τον λόγον, δηλαδή μπορεί να σκέπτεται με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί το συμπάν («παρὰ κολουθητικὸς γὰρ εἶ τῆ θείᾳ διοικήσει καὶ τοῦ ἔξης ἐπιλογιστικὸς»). Ο άνθρωπος αποτελεί ηγετικό μέρος του κόσμου, διότι έχει από τη φύση του την ικανότητα να κατανοεί τη θεϊκή διακυβέρνηση του κόσμου και, κατά συνέπεια, να αξιολογεί τις συνέπειές της. Επομένως, η λογική φύση του ανθρώπου –δηλαδή η ικανότητά του να κρίνει και να αξιολογεί, να συντονίζεται προς το σκοπό και το θέλημα του λόγου, που διέπει τον κόσμο- τον καθιστά ηγετικό μέρος του σύμπαντος. Επίσης, στο χωρίο ταυτίζεται ο λόγος με τον θεό και προβάλλεται η αισιόδοξη άποψη ότι ο κόσμος κυβερνάται, καθοδηγείται από τη θεϊκή πρόνοια, την *εἰμαρμένη* (θεϊά διοικήσει). Η *εἰμαρμένη* είναι η απαραίτητη τάξη του κόσμου, μια λογική και συνεκτική δύναμη, ο ίδιος ο λόγος. Όλα γίνονται σύμφωνα με αυτήν, που κάνει όλα τα πράγματα να είναι ενωμένα σε μια παγκόσμια συμπάθεια. Οι Στωικοί την ονομάζουν θεός ή και Δία: η διακυβέρνηση του κόσμου είναι η έκφραση ενός θείου, ἔλλογου νόμου.

Το χρέος, η αποστολή ενός τέτοιου πολίτη είναι το «Μηδὲν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον, περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον». Ο Επίκτητος διατυπώνει την άποψη ότι ο άνθρωπος οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον και να μην αποφασίζει για τίποτε, σαν να ήταν αποκομμένος από την

ολότητα. Πρέπει να συνειδητοποιήσει πως δεν είναι ανεξάρτητος και αυτόνομος, αλλά αντίθετα εντάσσεται, υπάγεται σε ένα σύνολο, σε μια παγκόσμια κοινότητα, αποτελώντας οργανικό τμήμα της. Έτσι, η ευδαιμονία του ανθρώπου θα εξασφαλιστεί εφόσον αντιληφθεί το κοσμικό σχέδιο του λόγου για καθετί και για τον ίδιο και έτσι θα καταφέρει και ο ίδιος να ενταχθεί στον κόσμο και να ρυθμίσει κατάλληλα τη συμπεριφορά του.

Οι γλωσσικές επιλογές με τις οποίες παρουσιάζει ο Επίκτητος τον ρόλο του ανθρώπου μέσα στον κόσμο είναι:

α) το ρητορικό ερώτημα «Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;», το οποίο αποτελεί λογική συνέχεια της προηγούμενης παραδοχής, ότι δηλαδή ο άνθρωπος είναι, και πρέπει να αυτοπροσδιορίζεται, ως πολίτης του κόσμου. Ποιο είναι το χρέος, η αποστολή ενός τέτοιου πολίτη; Πώς πρέπει να συμπεριφέρεται και να πράττει; Η απάντηση έρχεται αμέσως μετά: «Μηδὲν ἔχειν ἰδία συμφέρον, περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι ὡς ἀπόλυτον».

β) η αναλογία/παρομοίωση: «ἀλλ' ὥσπερ ἄν, εἰ ἡ χεὶρ ἢ ὁ ποὺς λογισμὸν εἶχον καὶ παρηκολούθουν τῇ φυσικῇ κατασκευῇ, οὐδέποτ' ἂν ἄλλως ὥρμησαν ἢ ὠρέχθησαν ἢ ἐπανενεγκόντες ἐπὶ τὸ ὅλον». Ο άνθρωπος ως πολίτης του κόσμου και μέρος αυτού παρομοιάζεται με το ανθρώπινο σώμα, το οποίο αποτελεί και αυτό ένα σύνολο (ὅλον) αποτελούμενο από μέρη (= τα μέρη και τα ὄργανα του σώματος). Τα μέρη αυτά, αν και επιτελούν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες, αλληλοεξαρτώνται και συνεργάζονται. Παρόμοια και ο άνθρωπος, αποκτώντας συνείδηση της θέσης του μέσα στον κόσμο, οφείλει να ενεργεί συντονίζοντας τις ορέξεις-επιθυμίες του και τις προτεραιότητες του με τον κοσμικό λόγο και ανάγοντας οτιδήποτε επιλέγει και πράττει στο σύνολο.

γ) Το ρήμα «ὠρέχθησαν» (ὀρέγομαι = ποθῶ, επιθυμῶ) παραπέμπει στο παλαιό φιλοσοφικό πρόβλημα των ανθρώπινων επιθυμιῶν και την ανάγκη αυτές να ελεγχθούν-τιθασευτούν για την αποφυγή ποικίλων συγκρούσεων και την εξασφάλιση της ευδαιμονίας.

Άλλες γλωσσικές επιλογές είναι:

α) Β' ενικό πρόσωπο: «Ἐπὶ τούτοις πολίτης εἶ».

β) Σχήμα ἄρσης-θέσης: «οὐχ ἔν ἀλλά».

γ) Απαρέμφατο σε θέση προστακτικής: «Μηδὲν ἔχειν», «περὶ μηδενὸς βουλευέσθαι».

B3. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε φράση της **Στήλης Α** και δίπλα το γράμμα της **Στήλης Β** που αντιστοιχεί στο σωστό όνομα (ένα όνομα της Στήλης Β περισσεύει).

Στήλη Α	Στήλη Β
1. πατέρας του Αριστοτέλη	α. Ερμίας
2. ο Αριστοτέλης έγραψε γι' αυτόν παιάνα	β. Εύδοξος
3. ίδρυσε τον «Περίπατον»	γ. Ηρακλείδης
4. επηρέασε επιστημονικά τον Αριστοτέλη	δ. Νικόμαχος
5. μαθητής του Αριστοτέλη	ε. Θεόφραστος
	στ. Αλέξανδρος

Μονάδες 10

1. δ
2. α
3. ε
4. β
5. στ

B4α. Να αντιστοιχίσετε στο τετράδιό σας καθεμιά αρχαία ελληνική λέξη της **Στήλης Α** με την ετυμολογικά συγγενή της νεοελληνική λέξη της **Στήλης Β** (στη **Στήλη Β** περισεύει μία λέξη).

Στήλη Α	Στήλη Β
1. προβάτων	α. σκόπιμος
2. διοικήσει	β. χειροποίητος
3. πούς	γ. προβολή
4. χείρ	δ. οικογένεια
5. σκέψαι	ε. απόβαση
6. συμφέρον	στ. ανυπόφορος
	ζ. χταπόδι

(μονάδες 6)

1. ε
2. δ
3. ζ
4. β
5. α
6. στ

B4β. Για καθεμιά από τις δύο παρακάτω λέξεις να γράψετε μία πρόταση ή περίοδο λόγου στα νέα ελληνικά, όπου η ίδια λέξη, στο ίδιο μέρος του

λόγου, σε οποιαδήποτε μορφή της (πτώση, αριθμός, γένος, έγκλιση, χρόνο), χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο: «**αδούλευτον**», «**προηγούμενων**».

Μονάδες 10

- Αγόραζαν **αδούλευτα** τα δέρματα και τα επεξεργάζονταν μόνοι τους.
- Η **προηγούμενη** χρονιά λόγω της πανδημίας ήταν ιδιαίτερα δύσκολη .

B5. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο παρακάτω κείμενο ο Ευάγγελος Παπανούτσος αναφέρεται στην έννοια της προαίρεσης.

Όπου προαίρεση, εκεί και βούληση. Όπου δεν υπάρχει προαίρεση, εκεί ούτε βούληση. Αυτές οι απλές φράσεις λέγουν πολλά πράγματα. Πρώτον ότι προαίρεση ούτε χρειάζεται ούτε γίνεται σε όλες τις περιστάσεις της ζωής, αφού κάνουμε άπειρα πράγματα από το πρωί έως το βράδυ χωρίς σκέψη και ζύγισμα, από συνήθεια, μηχανικά, όπως μας έμαθε ο κοινωνικός εθισμός. Δεύτερον ότι μόνο στον άνθρωπο υπάρχει β ο ύ λ η σ η (με το αυθεντικό και πλήρες νόημα του όρου), γιατί μόνο στον άνθρωπο έχουμε προαίρεση. Στο ζώο υπάρχει ό ρ ε ξ η, όχι βούληση, γιατί στο ζώο δεν έχουμε ηθική προαίρεση.

Ε. Π. Παπανούτσος, Νόμος και Αρετή, εκδ. Δωδώνη, σελ. 35 - 36.

Ποια είναι η άποψη που διατυπώνει ο Ευ. Παπανούτσος για την προαίρεση; Να τη συγκρίνετε με την αντίστοιχη άποψη του Επίκτητου (απόσπασμα β').

Μονάδες 10

Ο Ε.Π. Παπανούτσος στο δοθέν απόσπασμα από το έργο του «Νόμος και Αρετή» διατυπώνει την άποψη του σχετικά με την προαίρεση. Κατ' αρχάς συνδέει απόλυτα την προαίρεση με τη βούληση και τη διαφοροποιεί από τον κοινωνικό εθισμό. Τα πράγματα εκείνα που κάνουμε μηχανικά, σύμφωνα με τον Παπανούτσο, δεν είναι αποτέλεσμα προαιρέσεως αλλά κοινωνικού εθισμού, μιας δηλαδή αυτοματοποιημένης διαδικασίας. Ο άνθρωπος είναι το μόνο ον που διαθέτει προαίρεση σε αντίθεση με τα ζώα που έχουν όρεξη (καθαρή επιθυμία) και όχι βούληση (ηθική προαίρεση) και γι' αυτό είναι το μόνο που μπορεί να ζει ηθικά.

Αντίστοιχα, ο Επίκτητος δίνοντας απάντηση στο ερώτημα *τίς εἶ* αναφέρεται στο ιεραρχικά πρώτο γνώρισμα της ανθρώπινης ύπαρξης, που προσδιορίζει την ταυτότητα κάθε ανθρώπου. Αυτό είναι η *προαίρεσις*, την οποία θεωρεί το *κράτιστον*, το *κυριώτερον* και το *ίσχυρότερον* στοιχείο του ανθρώπου, καθώς είναι σύμφυτη με την ελευθερία του.

Η *προαίρεσις* είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας, κεντρικός στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης, στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό

χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως μία κρίση, η έλλογη ικανότητα να επιλέγουμε και να αποβλέπουμε στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τα ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τα ἀπροαίρετα, τα οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι ἀδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας. Η προαίρεση λοιπόν συνδέεται με τον λόγον (ικανότητα λογικής σκέψης και ομιλίας), τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα.

Ο λόγος είναι, κατά τον Επίκτητο, όπως άλλωστε και για όλη τη Στωική φιλοσοφία, το διακριτικό γνώρισμα, η ειδοποιός διαφορά, του ανθρώπινου είδους από τα άλλα έμβια όντα. Αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, όπως και η προαίρεση. Στο κείμενο αυτό ο λόγος σημαίνει τη βασική ιδιότητα που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα όντα, την ομιλία και την ικανότητα λογικής σκέψης. Η έννοια του λόγου είναι πολυσήμαντη: ομιλία, προφορική έκφραση, διήγηση, λογική ιδιότητα, σκέψη, ορισμός, επιχείρημα, αναλογία. Οι Στωικοί εκκινούν από τη θεωρία του προσωκρατικού Ηράκλειτου για τον Λόγο ως ρυθμιστική αρχή που διέπει την πραγματικότητα και συνδέει με σχέσεις αναλογίας όλα τα όντα. Ο λόγος εδώ είναι θεϊκός, μια αιώνια ενεργητική δύναμη του σύμπαντος, υλική και παραγωγική, όπως ένα σπέρμα, είναι ταυτόσημη έννοια με το πῦρ και τη φύση. Ως μέρος αυτής της φύσης ο άνθρωπος μοιράζεται τον λόγο και οφείλει να ζει «ακολουθώντας τον λόγο και τη φύση». Έτσι, το να ζει κανείς σύμφωνα με τον λόγον (ζῆν κατὰ λόγον) ταυτίζεται με το να ζει εναρμονισμένος με τη φύση (ζῆν κατὰ φύσιν).

Συμπερασματικά, οι απόψεις των δύο διανοητών ταυτίζονται ως προς την έννοια της προαιρέσεως, εφόσον και για τους δύο η προαίρεση είναι έλλογη, προϋποθέτει βούληση και χαρακτηρίζει μόνο τον άνθρωπο. Διότι ο άνθρωπος είναι το μόνο ζώο που διαθέτει όχι μόνο άλογες ορέξεις/επιθυμίες αλλά και την κατὰ λόγον προαίρεσιν, γνώρισμα που του επιτρέπει να εναρμονίζεται με τη λογική που διέπει τον κόσμο, τη φύση, και να ζει ηθικά.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θουκυδίδης A121, 1-4

(ed. OXFORD CLASSICAL TEXTS)

Στη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας πρώτοι λαμβάνουν τον λόγο οι Κορίνθιοι, οι πιο σκληροί υποστηρικτές του πολέμου εναντίον της Αθήνας, και εξηγούν γιατί οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν.

Ἡμεῖς δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρομεν καὶ ἱκανὰ ἔχοντες ἐγκλήματα, καὶ ὅταν ἀμυνώμεθα Ἀθηναίους, καταθησόμεθα αὐτὸν ἐν καιρῷ. κατὰ πολλὰ δὲ ἡμᾶς εἰκὸς ἐπικρατῆσαι, πρῶτον μὲν πλήθει προύχοντας καὶ ἐμπειρία πολεμικῇ, ἔπειτα ὁμοίως πάντας ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας, ναυτικόν τε, ὃ ἰσχύουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπία χρημάτων δάνεισμα γὰρ ποιησάμενοι

ὑπολαβεῖν οἷοί τ' ἔσμεν μισθῶ μείζονι τοὺς ξένους αὐτῶν ναυβάτας. ὦνητή γὰρ ἢ Ἀθηναίων δύναμις μᾶλλον ἢ οἰκεία· ἢ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ἂν τοῦτο πάθοι, τοῖς σώμασι τὸ πλεον ἰσχύουσα ἢ τοῖς χρήμασιν.

ὑπολαβεῖν: να προσελκύσουμε, **ναυβάτας:** πεζοναύτες, **ὦνητή:** αυτή που μπορεί να αγοραστεί.

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παρακάτω αποσπάσματος: « δάνεισμα γὰρ... χρήμασιν».

Μονάδες 10

Γιατί αν δανειστούμε χρήματα μπορούμε να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους (μισθοφόρους) πεζοναύτες αυτών. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων είναι εξαγορασμένη κυρίως παρά δική τους· αντίθετα η δική μας έχει λιγότερες πιθανότητες να το πάθει αυτό, επειδή στηρίζεται περισσότερο στους άνδρες (σωματική δύναμη) παρά στα χρήματα.

Γ2. Για ποιους λόγους οι Κορίνθιοι υποστηρίζουν ότι οι Πελοποννήσιοι θα νικήσουν τους Αθηναίους;

Μονάδες 10

Οι Κορίνθιοι στη συνέλευση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας υποστηρίζοντας τη στάση τους υπέρ του πολέμου με τους Αθηναίους παρουσιάζουν τους λόγους σύμφωνα με τους οποίους πιστεύουν ότι θα τους νικήσουν. Συγκεκριμένα τονίζουν ότι **υπερέχουν σε αριθμητική δύναμη και πολεμική εμπειρία και ότι όλοι τους χωρίς εξαίρεση εκτελούν με απόλυτη πειθαρχία τις εντολές των ανωτέρων.** Επίσης, αναφερόμενοι στη ναυτική υπεροχή της Αθήνας θεωρούν ότι και οι Πελοποννήσιοι **μπορούν να εξοπλίζουν στόλο με συμμαχικά χρήματα και τα χρήματα των Δελφών και της Ολυμπίας.**

Γ3α. «**Ἡμεῖς δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρομεν**»: να ξαναγράψετε το απόσπασμα μεταφέροντας τους κλιτούς τύπους στον αντίθετο αριθμό.

(μονάδες 5)

«**Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω**».

Γ3β. «**καὶ ὅταν ἀμυνώμεθα... προύχοντας**»: να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους στο β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής αορίστου στη φωνή που βρίσκονται και το επίθετο στο ν συγκριτικό βαθμό (στο γένος, αριθμό και πτώση που βρίσκεται).

(μονάδες 5)

Μονάδες 10

ἀμυνόμεθα	→	ἄμυναί
καταθησόμεθα	→	κατάθου
ἐπικρατῆσαι	→	ἐπικράτησον
προύχοντες	→	πρόσχες
πολλά	→	πλέονα/πλέω (πλείονα/πλείω)

Γ4α. Να χαρακτηρίσετε συντακτικά τους όρους:

ἔχοντες, ἐπικρατῆσαι, πλήθει, μισθῶ, ναυβάτας, ἢ οἰκεία.

(μονάδες 6)

ἔχοντες: Επιρρηματική αιτιολογική μετοχή ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρήμα «ἐγείρομεν» συνημμένη στο υποκείμενό του το «ἡμεῖς».

ἐπικρατῆσαι: Υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση «εἰκός (ἐστί)», τελικό απαρέμφατο.

πλήθει: Δοτική της αναφοράς ως επιρρηματικός προσδιορισμός στη μετοχή «προύχοντες».

μισθῶ: Δοτική του μέσου ως επιρρηματικός προσδιορισμός στο απαρέμφατο «ὑπολαβεῖν».

ναυβάτας: Αντικείμενο του απαρεμφάτου «ὑπολαβεῖν».

ἢ οἰκεία: β' όρος σύγκρισης από το «μᾶλλον» με α' όρο το κατηγορούμενο «ὠνητή».

Γ4β. «*Ἡμεῖς δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρομεν*»: να μεταφέρετε το απόσπασμα στον πλάγιο λόγο με απαρεμφατική σύνταξη και με εξάρτηση από τη φράση «*Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον*».

(μονάδες 4)

Μονάδες 10

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον **τότε** καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον ἐγείρουν.

(Αν θεωρήσουμε ότι έχουμε ετεροπροσωπία, τότε η σύνταξη μετατρέπεται σε απαρεμφατική ως εξής: *Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον σφᾶς/τούτους τότε καὶ ἀδικουμένους τὸν πόλεμον ἐγείρουν*).

Δερμάνης Χάρης - Τσατσάκη Μένια - Φραγκιαδάκη Δήμητρα